

УДК 34:61+347.2+347.4+347.5+347.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.50>

РОЗПОРЯДЖЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИМ МАТЕРІАЛОМ ДЛЯ ПОСТМОРТАЛЬНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ: АНАЛІЗ ЕТИКО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ

Сєда С.В.,

*аспірантка кафедри приватного права**Національного університету «Києво-Могилянська академія»*

ORCID: 0009-0005-6349-4006

e-mail: sofiia.sieda@ukma.edu.ua

Сєда С.В. Розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції: аналіз етико-правових проблем.

У статті проаналізовано етично-правові аспекти питання постмортальної репродукції, розпорядження репродуктивним матеріалом померлого для таких цілей, доктринальні підходи, міжнародні стандарти, стан сучасного правового регулювання та запропоновані проектом закону зміни до нього. Здійснено аналіз ризиків постмортальної репродукції, зокрема, феномену «планованого сирітства» та народження дітей виключно з метою збереження пам'яті про померлого. Виявлено, що незважаючи на наявність певних загроз, які можуть виникати, постмортальна репродукція є однією з гарантій реалізації простанативного репродуктивного права на батьківство людини, навіть після її смерті, яке може бути здійснено іншими особами. Обґрунтовано думку, що особи, яким надано право на розпорядження репродуктивним матеріалом померлого для постмортальної репродукції мають право, а не обов'язок приймати рішення про використання репродуктивного матеріалу для таких цілей, зважаючи на принцип тілесної автономії, гідність та недоторканність. Виявлено, що рішення про використання репродуктивного матеріалу має прийматися особою самостійно, незважаючи на обумовлені з померлим партнером за його життя рішення. З'ясовано, що особи, які мають право та намір розпорядитися репродуктивним матеріалом, повинні забезпечити інтереси майбутньої дитини, створити належні умови для її виховання та розвитку. Підтримано думку, що правовідносини, які виникають внаслідок постмортальної репродукції не можна ототожнювати з правовідносинами на підставі донорства анатомічних матеріалів людини та трансплантації, через відмінну мету й різний спектр наслідків. Виявлено зростання кількості випадків звернення до суду осіб з метою надання права на розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції, що обумовлено обставинами війни, недосконалістю чинного законодавства. Визначено, загальні тенденції, за яких судами надавався дозвіл особам на таке розпорядження та використання, серед яких згода на використання репродуктивного матеріалу та наявність дійсного волевиявлення померлого. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства щодо регулювання постмортальної репродукції та сурогатного материнства, для забезпечення права чоловіків, які мають намір скористатися репродуктивним матеріалом, прав померлих жінок, які надали матеріал у розпорядження.

Ключові слова: постмортальна репродукція, права людини, право на сім'ю, згода, посттанативні права, автономія, договір, репродуктивний матеріал.

Seda S.V. Disposal of reproductive material for postmortal reproduction: analysis of ethical and legal problems

The article examines the ethical and legal aspects of posthumous reproduction, including the disposal of reproductive material of the deceased person for such purposes, doctrinal approaches, international standards, the current state of legal regulation, and amendments proposed by the draft law. The analysis of the risks of posthumous reproduction is carried out, in particular, the phenomenon of "planned orphanhood" and the birth of children solely for the purpose of preserving the memory of the deceased. It was found that despite the existence of certain threats that may arise, posthumous reproduction is one of the guarantees of the realization of the postmortem reproductive right to parenthood of the person, even after death, which can be exercised by other persons. The article substantiates the view that persons authorized to dispose of the reproductive material of the deceased for posthumous reproduction have a right, but not an obligation, to decide on its use, taking into account the principles of bodily autonomy, human dignity, and inviolability. It has been found that the decision on the use of reproductive material should be made by the person independently, regardless of the decisions agreed

with the deceased partner during his or her lifetime. It has been established that persons who have the right and intention to dispose of reproductive material must ensure the interests of the future child and create appropriate conditions for his or her upbringing and development. The opinion was supported that legal relations arising from posthumous reproduction cannot be equated with legal relations based on the donation of human anatomical materials and transplantation, due to their different purposes and different ranges of consequences. There has been an increase in the number of cases brought before the courts by individuals seeking the right to dispose of reproductive material for posthumous reproduction, due to the circumstances of war and the imperfection of current legislation. General trends in judicial practice are outlined, demonstrating that courts have granted individuals permission for such disposal and use, including consent to the use of reproductive material and the existence of a valid expression of will by the deceased. Amendments to the current legislation regulating posthumous reproduction and surrogacy are proposed to ensure the rights of men who intend to use reproductive material and the rights of deceased women who have provided the material for disposal.

Key words: posthumous reproduction, human rights, right to family, consent, postmortem rights, autonomy, contract, reproductive material.

Постановка проблеми. Кріоконсервовані ембріони, репродуктивні клітини містять генетичну інформацію людини, тому виникає низка супутніх питань, пов'язаних з їхнім вилученням, використанням, зберіганням та багатьма іншими аспектами. Законодавство України не врегульовує питання розпорядження анатомічним матеріалом для постмортальної репродукції, що продукує низку проблем етично-правового характеру, що актуалізуються в умовах російсько-української війни. Аналіз останніх публікацій свідчить про те, що розгляд питання правового регулювання постмортальної репродукції на вітчизняному рівні потребує детального дослідження. Зазначене, зокрема зумовлено швидким розвитком сфери допоміжних репродуктивних технологій та необхідністю її законодавчого закріплення, оскільки наразі вказана сфера у частині спеціального правового регулювання регулюється лише на рівні підзаконного нормативно-правового акту, який, втім, містить суттєві прогалини. В межах цієї статті пропонується розглянути дискусійне питання розпорядження репродуктивним матеріалом людини для цілей постмортальної репродукції, виділити певні його ознаки, орієнтуючись на доктрину, міжнародні стандарти, чинне законодавство, наявну судову практику.

Метою дослідження є всебічний аналіз етико-правових проблем питання розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції.

Стан опрацювання проблематики. Окремі аспекти регулювання постмортальної репродукції вже було досліджено в доктрині. Квіт Н.М. розглядала перспективи регулювання права на помертне розмноження в умовах війни в Україні. Ходєєва Н.В. досліджувала право людини на постмортальне використання, зберігання кріоконсервованих матеріалів. Стефанчук, М.О., Калаур І.Р., Малуґа Л.Ю. зосереджувались на питанні спадкування посмертно зачатими дітьми. Кончаковська В.В., Макарова О.В., Симонова І.В. досліджували правові аспекти постмортальної репродукції в Україні. Болдіжар С.О., Корчинська О.О., Пішта В.І., Шуміліна Т.Р. визначали правові та медичні аспекти проблеми посмертного донорства у репродуктивній медицині. Чечерський В.І. досліджував право на постмортальну репродукцію як одне з прав людини. Simana S. вивчала питання згоди у контексті постмортальної репродукції. Втім, окремі праці, які б зосереджувались саме на питанні розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції, зокрема етико-правових аспектах цього явища, наразі відсутні, у зв'язку з чим існує потреба у ґрунтовному дослідженні цього питання.

Виклад основного матеріалу. Насамперед звернемо увагу на те, що у доктрині, наголошується на неоднозначності та етично-правових ризиках постмортальної репродукції. З одного боку, конфліктуючі інтереси батьків, захист їхнього фізичного та психологічного здоров'я, автономії у прийнятті рішень та реалізації права на батьківство і, з іншого боку, інтереси майбутньої дитини. Основна увага критиків цієї допоміжної репродуктивної технології (далі – ДРТ) зосереджена на так званому феномені «планованого сирітства» [1], коли сирітство дитини вже не є результатом непередбачуваної трагедії, а виникає внаслідок свідомих репродуктивних рішень. Тобто, це питання стоїть між двома формами страждання: з одного боку біль дорослого, який втратив свого партнера, і можливість мати спільного нащадка, проти болю дитини, сирітство якої визначено вже під час народження [2].

Люди, які прагнуть мати дитину після втрати близького, можуть боротися з двома суперечливими бажаннями: з одного боку, бажанням безперервності та бажанням зберегти життя так, ніби втрати не було; з іншого боку, прагненням увічнити пам'ять померлого, використовуючи створення нового життя як спосіб вшанування та збереження його пам'яті. Такі обставини можуть становити

ризик для гідності дитини, оскільки її можна розглядати не як самоціль, а як засіб для досягнення бажань батьків. Діти в неповних сім'ях, можуть стикатися з підвищеним ризиком емоційних та поведінкових проблем, включаючи тривогу, депресію та труднощі у формуванні соціальних стосунків [2]. Тобто, передусім, один з ризиків постмортальної репродукції лежить у вимірі інтересів дитини, яка народжується сиротою, а також може виконувати пам'ятну функцію про померлого, а не бути бажаним та планованим окремим членом сім'ї.

Як йдеться у висновках Етичного комітету Американського товариства репродуктивної медицини «Посмертне вилучення та використання гамет або ембріонів» (далі - висновки ASRM) [3], занепокоєння полягає в тому, що дитина може виховуватися у складній для неї ситуації, її можуть змусити бути схожою на померлого, вона може зазнати горя з боку живих, психологічно постраждати від усвідомлення того, що один з батьків помер до її народження [3].

З іншого боку, у висновках ASRM зазначається, що без допоміжної репродуктивної терапії дитина взагалі б не існувала. Тому один зі способів розглядати аргументи проти цієї процедури полягає в тому, що життєві умови для дитини є настільки невдалими, що їй було би краще ніколи не народжуватися, а потенціал передбачуваних та значних проблем для життя дитини зробить етично проблематичним надання ДРТ. З цього приводу Етичний комітет зазначає, що клініки можуть відмовити у наданні ДРТ, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що пацієнти не зможуть забезпечити мінімально адекватний або безпечний догляд за нащадками. Такі фактори, як наявність лише одного з батьків або те, що один з батьків може померти, поки дитина маленька, є недостатніми для підтвердження цього висновку [3].

З цього приводу Європейська асоціація репродукції людини та ембріології надала свої рекомендації (далі - Рекомендації ESHRE) [4] у яких зазначила, що самотнє батьківство малоімовірно, матиме настільки великий негативний вплив, що поставить під загрозу добробут дитини, а оскільки партнер, що вижив, матиме позитивне ставлення до померлого, ймовірно, що історія зачаття дитини представить дитину як бажаний дар, що виник у результаті люблячих стосунків. На відміну від анонімного донорства, дитина знатиме своє генетичне походження та матиме позитивний образ померлого батька. Проте, доцільною є оцінка мотивів та очікувань батьків, оскільки існує певна небезпека для автономії дитини, якщо батьки розглядають дитину як «пам'ятну дитину» або як символічну заміну померлого. Тому перед лікуванням рекомендується пройти ретельне консультування [4].

Згідно з дослідженнями, проведеними у клініці Екстракорпорального запліднення (далі - ЕКЗ) при Університетській лікарні Монреалю, у більшості випадків люди погоджувалися на посмертне використання кріоконсервованих ембріонів після їхньої смерті та були зацікавлені в продовженні роду, задоволенні бажання партнера, що вижив мати дитину [5, с. 1412]. Тобто люди мають інтереси в задоволенні важливих зобов'язань та цінностей, які вони мали протягом свого життя. Деякі інтереси померлих осіб є етично значущими та повинні продовжувати враховуватися після смерті [3].

Тобто варто враховувати посттанативні права померлого у частині забезпечення його репродуктивних прав, які людина мала намір реалізувати за життя, але в силу обставин не змогла цього зробити. З іншого боку, здійснення таких прав за допомогою постмортальної репродукції можуть виконати інші особи, зокрема, її близькі родичі, які мають на меті не лише втілити в реальність бажання померлого, а й реалізувати власні інтереси щодо продовження роду з використанням генетичного матеріалу близької їм особи. Важливим фактором у наданні висновку щодо можливості розпорядження репродуктивним матеріалом є те, чи зможуть особи в подальшому забезпечити найкращі інтереси майбутньої дитини, її належне виховання і розвиток, надати достатні умови для життя, щоб хоча б якось компенсувати відсутність одного з батьків.

При цьому, у рекомендаціях ESHRE наголошено, що з боку партнера, що вижив, не може бути жодного юридичного чи морального зобов'язання використовувати гамети або ембріони для розмноження. Однак, коли гамети або ембріони надаються партнеру, він чи вона повинні прийняти рішення щодо їх утилізації. Важливо, щоб рішення було добре обдуманим та стабільним, оскільки втрата близької людини може спонукати пацієнта до поспішних рішень, а саме почуття провини, яке, партнер, що вижив, може спробувати полегшити, зробивши щось, чого, на його думку, хотів би інший та ідеалізацію партнера. Ці почуття значною мірою зникають з часом, а дослідження показують, що переважна більшість прохань про кріоконсервацію та використання сперми, зроблених одразу після смерті партнера, не виконуються через кілька місяців [5]. В цьому контексті члени Робочої групи у Рекомендаціях ESHRE пропонують, що: письмова згода повинна бути надана померлою особою перед використанням гамет або ембріонів. Згоду слід отримати під час зберігання або перед початком циклу ЕКЗ; необхідно ретельне консультування партнера, який вижив, протягом періоду прийняття рішення; після смерті слід встановити мінімальний період очікування

в 1 рік, перш ніж можна буде розпочати лікування [5]. Практика консультацій та встановлення додаткового періоду для прийняття рішення про використання репродуктивного матеріалу є позитивним досвідом та, на нашу думку, має бути застосована в національному законодавстві.

Особливість правовідносин, які виникають внаслідок постмортальної репродукції не дає нам можливості ототожнювати чи в повному обсязі проводити аналогію з донорством анатомічних матеріалів, зокрема, у частині згоди на надання анатомічного матеріалу у розпорядження після смерті. Частина 11 ст. 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2427-VIII від 17.05.2018 [6] передбачає, що у разі якщо померла особа не висловила за життя своєї згоди або незгоди на посмертне донорство, згода на вилучення анатомічних матеріалів з тіла такої особи після визначення її смерті запитується у другого з подружжя або в одного з близьких родичів цієї особи (діти, батьки, рідні брати та сестри).

Білс К. вказує, що при вирішенні питання про те, чи можна обґрунтовано зробити висновок про згоду у випадках постмортальної репродукції, часто наводиться приклад донорства органів, оскільки ця процедура має ті ж самі ознаки. Отже, згоди найближчого родича має бути достатньо. Втім, складність аналогії з донорством органів полягає в тому, що донорські органи виконують функцію продовження життя, підтримуючи життя іншої людини, тоді як донорство репродуктивного матеріалу є життєтворчим [7].

На нашу думку, дійсно розпорядження на використання анатомічних матеріалів в цих випадках значно відрізняється. Це зумовлено передусім особливою метою вилучення та використання репродуктивних матеріалів людини для постмортальної репродукції, а саме - реалізація права на батьківство чи материнство, бажання продовження роду. Крім того, проведення цих видів процедур мають кардинально різні наслідки: здійснення донорства анатомічних матеріалів та подальшої трансплантації – збереження життя та здоров'я людини, в той час як, постмортальна репродукція не завершується здійсненням самої операції, відбувається зародження нового життя, внаслідок цього виникає цілий комплекс нових питань та правовідносин. До таких належать, зокрема, сімейні правовідносини, де постає питання, кого саме визнавати батьками народженої дитини, її виховання та розвитку, спадкові правовідносини щодо того, чи є ця дитина спадкоємцем майна померлого.

Про актуальність необхідності врегулювання питання розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції в Україні свідчить й те, що за останні два роки кількість судових рішень, у яких позивачі просять надати їм право на розпорядження анатомічним матеріалом їхньої померлої пари дедалі збільшується, що, на жаль, у першу чергу, викликано обставинами повномасштабної війни.

У рішенні Соборного районного суду міста Дніпра № 201/8974/25 від 17 жовтня 2025 року [8] позивачка звернулася до суду з позовом до медичного центру, в якому на зберіганні перебував кріоконсервованій за життя репродуктивний матеріал її чоловіка, померлого в зоні бойових дій, з яким планувалося проведення ЕКЗ, просила суд надати право на розпорядження та використання такого матеріалу. Суд задовольнив позов, розглянувши репродуктивний матеріал як нематеріальне благо та мотивував це тим, що станом на час звернення чоловіка позивачки до клініки він підписав заяву, яка передбачала висловлення його волевиявлення, згоду на проведення кріоконсервації і зберігання біологічного матеріалу на певний строк та діяв відповідно до своєї доброї волі. Суд наголошував на тому, що одне із основних, важливих природних прав людини - репродуктивне право може реалізовуватися різними способами, зокрема, через батьківство, яке мали намір реалізувати позивачка з її померлим чоловіком.

Схожого висновку дійшов й Подільський районний суд міста Києва у рішенні по справі від 30 червня 2025 року № 758/4691/25 [9], надавши позивачці дозвіл на розпорядження біологічним матеріалом її померлого чоловіка військовослужбовця. Суд обґрунтовував своє рішення тим, що чоловік надав свою згоду на проведення кріоконсервації і зберігання біологічного матеріалу на відповідний строк, надав своїй дружині довіреність на ним, прийняття рішення щодо його використання в програмах лікування безпліддя або утилізації, вирішення питання щодо проведення кріоконсервації, зберігання та розморожування. Тобто, чоловік позивачки свідомо та добровільно довірив своїй дружині право на розпорядження його біологічним матеріалом.

Також аналогічного висновку дійшов Київський районний суд м. Одеси у рішенні від 18 червня 2024 року по справі № 947/7597/24 [10] та надав дружині право на розпорядження репродуктивним матеріалом її покійного чоловіка.

Холодногірський районний суд м. Харкова у рішенні від 16 вересня 2025 року по справі 642/3497/25 [11] надав право на розпорядження кріоконсервованими репродуктивними клітинами (спермою) чоловіка його партнерці, з якою вони офіційно не уклали шлюб, але проживали однією сім'єю та мали спільну доньку. Чоловік за життя оформив нотаріально заяву, якою надав згоду на

застосування до позивачки на обрання та проведення будь-яких лікувальних програм з застосуванням процедур допоміжних репродуктивних технологій, зокрема й штучного запліднення з використанням належних йому та/або їй гамет (сперми, ооцитів) або ембріонів. Цією згодою партнер позивачки підтвердив бажання мати з нею спільну дитину й зазначив, що ця згода є чинною і у випадку його смерті.

У наведених рішеннях суди надавали згоду на розпорядження репродуктивним матеріалом померлого другому з подружжя, з метою постмортальної репродукції, а саме дружинам померлих чоловіків. Якщо згода на використання анатомічних матеріалів після смерті не була надана померлим у письмовому вигляді, суди зважали на те, що чоловіки погоджувались на розпорядження анатомічним матеріалом своїм партнеркам за життя, відповідно право на розпорядження партнери мали й після смерті. При цьому, суди наголошували на відсутності регулювання таких правових механізмів, тому вказували, що «можливості межі оцінки відновлення права позивачок судом мають бути настільки широкими задля можливості досягнення балансу приватних та публічних інтересів». За відсутності правового регулювання визначального значення набували: доведена згода на розпорядження анатомічним матеріалом людини, наявність дійсного волевиявлення, планування народження дітей з партнером за життя.

З іншого боку, у рішенні Центрального районного суду міста Дніпра від 08 вересня 2025 року по справі № 203/4924/23 [12], суд вказав, що ембріони є об'єктами спадщини та права власності й дійшов висновку про те, що шість ембріонів подружжя, які було створено ними для лікування безпліддя, після смерті чоловіка варто поділити між вдовою та батьками померлого, три ембріона передано дружині, а три батькам як спадщину генетичного матеріалу спадкодавця. Суд, наголосивши на важливості природного репродуктивного права, посилався на необхідність забезпечення балансу між приватними інтересами позивачів – батьків померлого, які прагнуть реалізувати спадкові права та продовжити рід свого сина, та особистими немайновими правами відповідачки – дружини померлого, зокрема її правом на вільне розпорядження репродуктивними правами.

В цілому аналізоване рішення Центрального районного суду міста Дніпра є дискусійним, оскільки, крім іншого, воно порушує питання тілесної автономії. З огляду на цей принцип, особа буде мати саме право, а не обов'язок на розпорядження та використання репродуктивних клітин померлого. При цьому, враховуючи, що такі фундаментальні права людини та цінності як гідність, недоторканність, автономія, унеможливають виникнення ситуацій, які стимулюють примушування до народження дитини чи створення сім'ї, навіть якщо особа початково мала намір та узгодила його зі своїм партнером, який в подальшому помер, але змінила свою думку. Також у рішенні підіймаються й інші вже назрілі важливі питання щодо можливості спадкування репродуктивного матеріалу та ембріонів, проблеми визнання їх об'єктами права власності та майном, кола осіб, які мають право на його розпорядження, використання та можливості рівного використання репродуктивного матеріалу різними особами на практиці. У межах цієї статті пропонуємо розглянути саме останнє питання.

Одним з аргументів сторони відповідачів у справі № 203/4924/23 була відсутність у позивачів медичних показань для застосування допоміжних репродуктивних технологій, що не було враховано судом. Вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що дійсно, незважаючи на задоволення судом позовних вимог у батьків померлого будуть відсутні правові підстави для використання ними анатомічного матеріалу за допомогою сурогатного материнства, відповідно до чинного законодавства України. Оскільки, згідно з ч. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002р. № 2947-III [13], у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя.

Попри велику кількість спроб внесення змін до законодавства наразі не ухвалено закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) тому регулювання вказаних правовідносин здійснюється відповідно до Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України 09 вересня 2013 року № 787 (далі – Порядок застосування ДРТ) [14].

При цьому, відповідно до п. 6.1. Порядку застосування ДРТ, необхідними умовами для проведення сурогатного материнства є зокрема наявність певних медичних показань до нього та те, що подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок з дитиною.

Нещодавно Кабінетом Міністрів України було схвалено Проєкт Закону України «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій» від 21 серпня 2025 року № 13683 (далі – законопроєкт № 13683) [15]. Відповідно до ст. 20 Законопроєкту № 13683, обов'язковою умовою застосування ДРТ при здійсненні замінного материнства є генетичний зв'язок майбутньої дитини із чоловіком та/або жінкою, чий репродуктивні клітини будуть використані для застосування ДРТ. Договір про

замінне материнство, укладається між замінною матір'ю та генетичними батьками (одним з батьків: жінкою чи чоловіком). Генетичними батьками за законом є подружжя або одинока особа, з репродуктивних клітин якої формується ембріон.

Втім, вказані положення законопроекту не враховують ситуації, за яких батьками мають намір стати партнери, які офіційно не перебувають у шлюбі та перебувають у фактичних шлюбних відносинах, що звужує можливість застосування ДРТ та, на нашу думку, потребує доопрацювання в цій частині.

Стаття 21 Законопроєкту № 13683 встановлює коло осіб, які можуть скористуватися технологіями сурогатного материнства, а саме: дієздатні жінка та чоловік, які не мають певних заборон, за їх письмовою спільною інформованою згодою на застосування ДРТ; одинока особа - громадянин України, яка не має на це заборон. Технологія застосовується за умови наявності у жінки медичних протипоказань до виношування та/або народження дитини або воно є фізіологічно неможливим чи пов'язаним з ризиком для життя та здоров'я такої жінки та/або дитини.

Як чинне сімейне законодавство та нормативно-правове регулювання ДРТ, так і запропоновані зміни до законодавства передбачають механізми за якого послугами сурогатного материнства можуть скористатися виключно особи, які мають генетичний зв'язок з дитиною, за наявності певних медичних показань, саме такі особи визнаються батьками цієї дитини. Отже, батьки померлого за таких обставин фактично будуть позбавлені можливості використати анатомічні матеріали своєї дитини для постмортальної репродукції, шляхом застосування сурогатного материнства.

Крім того, як зазначає Квіт Н.М., через обмеження використання сурогатного материнства лише подружніми парами чоловіки будуть позбавлені права на посмертне використання гамет або ембріонів, переданих їм їхньою партнеркою/дружиною у разі її смерті [16; с. 87].

Тобто наявний стан правового регулювання та запропоновані законопроектом зміни ускладнюють можливість розпорядженням чоловіком кріоконсервованим матеріалом для народження дитини, оскільки він не може скористатися анатомічним матеріалом дружини або партнерки після її смерті за допомогою сурогатного материнства. У зв'язку з встановленим законодавством обмеженням на застосування технологій сурогатного материнства подружніми парами та пропонуваними законопроектом можливостями використання цієї ДРТ одинокою особою виключно за наявності у жінки певних медичних показань або неможливості виносити дитину. Такий стан правового регулювання є дискримінаційним та потребує уточнення. З огляду на це, чинне законодавство потребує внесення змін, зокрема у частині надання дозволу на використання послуг сурогатного материнства чоловіку або партнеру, з метою постмортальної репродукції, з використанням репродуктивних клітин або ембріонів, наданих чоловікам або партнерам у розпорядження їхньою дружиною або партнеркою, якщо наявна її згода на таке використання та це відповідає її дійсній волі.

Висновки. Ризики постмортальної репродукції пов'язані з інтересами майбутньої дитини, яка народжуватиметься без одного або без батьків, що згідно з доктриною розглядається як феномен «планованого сирітства». Критики цього явища наголошують й на тому, що дитина може виконувати виключно пам'ятну функцію про померлого. З іншого боку, постмортальна репродукція є однією з гарантій реалізації простанативного репродуктивного права на батьківство, втілення в життя бажання продовження роду, народження нащадків навіть у випадку смерті людини, яке може бути здійснено іншими особами. Такі особи мають право, а не обов'язок приймати рішення про використання репродуктивного матеріалу, зважаючи на принцип тілесної автономії. У випадку використання репродуктивного матеріалу, особи, які мають право на розпорядження ним, повинні забезпечити інтереси майбутньої дитини, створити належні умови для її виховання та розвитку. Проходження консультацій та надання строку, після спливу якого можна буде використати репродуктивний матеріал є позитивним досвідом, що бажано запозичити в національне законодавство. Правовідносини, які виникають на внаслідок постмортальної репродукції не можна ототожнювати з правовідносинами на підставі донорства анатомічних матеріалів людини та трансплантації, що зумовлюється, зокрема, кардинально різною метою та юридичними наслідками проведення операцій.

Наразі кількість випадків звернення до суду осіб з метою надання права на розпорядження репродуктивним матеріалом для постмортальної репродукції зростає через обставини війни, а також недосконалість чинного законодавства. У зв'язку з цим особи, які звертаються з відповідними запитом безпосередньо до медичних закладів змушені отримувати відмови у реалізації своїх прав. Суди при наданні дозволу на розпорядження визначального значення надавали доведеності згоди на розпорядження, наявності дійсного волевиявлення померлого, його планування народження дітей з партнером за життя. Чинне законодавство України потребує перегляду та внесення змін щодо законодавчого регулювання постмортальної репродукції, створення порядку розпорядження репродуктивними клітинами з метою мінімізації випадків коли репродуктивний матеріал є предметом спадкових спорів. Для забезпечення права чоловіків, які мають намір скористатися репродук-

тивним матеріалом, посттанативних прав померлих жінок, які надали матеріал у розпорядження, існує необхідність внесення змін в законодавство щодо кола осіб, які можуть скористатися послугами сурогатного материнства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Landau R. Planned orphanhood. *Social Science & Medicine*. 1999. Vol. 49. no 2. P. 185–196. URL: [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(99\)00100-8](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(99)00100-8) (дата звернення: 18.12.2025).
2. Raimondi C. et al. The new Italian Guidelines for assisted reproduction technologies (ART): ethical and medico-legal issues. *Healthcare*. 2025. Vol. 13. no. 2. URL: <https://doi.org/10.3390/healthcare13020195> (дата звернення: 18.12.2025).
3. Posthumous retrieval and use of gametes or embryos: an Ethics Committee opinion. Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine. *Fertility and Sterility*. 2018. Vol. 110, Is. 1. P. 45–49. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0015028218303273> (дата звернення: 18.12.2025).
4. Pennings G. et al. ESHRE Task Force on Ethics and Law 11: Posthumous assisted reproduction. *Human Reproduction*. 2006. Vol. 21. Is. 12. 1. P. 3050–3053. URL: <https://academic.oup.com/humrep/article/21/12/3050/2939145> (дата звернення: 18.12.2025).
5. Côté S. et al. Posthumous reproduction with surplus in vitro fertilization embryos: a study exploring users' choices. *Fertility and Sterility*. 2014. Vol. 102. no. 5. P. 1410–1415. URL: <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2014.07.1202> (дата звернення: 18.12.2025).
6. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 28. Ст. 232.
7. Bills K. Ethics and legality of posthumous conception. *Southern Cross University Law Review*. 2005. № 9. P. 1–18. <https://www.austlii.edu.au/au/journals/SCULawRw/2005/1.pdf> (дата звернення: 18.12.2025).
8. Рішення Соборного районного суду міста Дніпра від 17 жовтня 2025 р. у справі № 201/8974/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131071656> (дата звернення: 18.12.2025).
9. Рішення Подільського районного суду міста Києва від 30 червня 2025 р. у справі № 758/4691/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128482249> (дата звернення: 24.12.2025).
10. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 18 червня 2024 р. у справі № 947/7597/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119924715> (дата звернення: 24.12.2025).
11. Рішення Холодногірського районного суду м. Харкова від 16 вересня 2025 р. у справі № 642/3497/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130234214> (дата звернення: 24.12.2025).
12. Рішення Центрального районного суду міста Дніпра від 08 вересня 2025 р. у справі № 203/4924/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130344534> (дата звернення: 18.12.2025).
13. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22, ст.135.
14. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ № 787 09 вересня 2013 р. / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text> (дата звернення: 24.12.2025).
15. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій : проект Закону України № 13683 від 22 серпня 2025 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57179> (дата звернення: 24.12.2025).
16. Kvit N.M. Prospects for regulating the right to posthumous reproduction in the context of war in Ukraine: foreign experience and formation of legal support for the realisation of reproductive rights of military personnel. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. № 2(19). P. 82–99.

Дата першого надходження рукопису до видання: 7.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026